

HÓVÁRI JÁNOS: BESZÉD A DUNASZERDAHELYI VÁMBÉRY ÁRMIN-SZOBORNÁL

2019. március 22.

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy Vámbéry Ármin városában, szobra mellett rá emlékezhetek, akinek turkológiai munkássága és céljai melletti kitartása fiatal koromtól nagy hatással volt rám; és Hazai Györggyel, Vásáry Istvánnal és Fodor Pállal a 2013. évi emlékévk kezdeményezője lehettem.

A sokat nélkülöző, sánta zsidó kisfiúból, aki hajdanán Dunaszerdahely akkor még igen poros és sáros útjait koptatta, nagy tudós lett, világhírű személyiség, akinek egyes meglátásairól napjainkban is viták zajlanak.

Olyan ez, mintha itt élne közöttünk, csak elvonult volna egy sarokba, és hallgatja a magyar tudósok őt dicsérő vagy épp kritizáló szavait. Pedig már több, mint száz éve, hogy 1913-ban teste itt hagyott bennünket, de szellemisége és lelkesége velünk maradt. Hogy ez mennyire igaz, mi magunk vagyunk erre a bizonyíték. Felvidéki magyarok, szlovák barátaink, turkológusok és orientalisták sok helyről – akik most is itt találkozunk –, miként évek óta sokszor, Dunaszerdahelyen, a nagy tudósra annak gondolatai jegyében emlékezünk.

Halálának centenáriuma idején Ankarában voltam nagykövet. Amikor Hazai György professzor úrral és sok más jeles tudóssal a Török Nyelvtudományi Társaság konferenciát rendezett, Ankara tele volt Vámbéry-plakátokkal. Nagy tudósunknak nagyon tetszett volna, ha látja, mert szerette a hírnevet, s így jellegzetes arcának látványa, a rá való, ilyen mélységű emlékezés, amolyan kései elégtétel csalódásaiért és szenvedéseiért.

Ismerjük a mondást: Senki sem lehet próféta a saját hazájában! Rá ez többszörösen is igaz. Dunaszerdahelyen saját korában sem ortodox zsidó édesapja, sem ő nem lettek próféták, hiába ismerték kiválóan a bibliai próféták nyelvét és írásait.

És Vámbéry Ármin Budapesten sem lett a magyar szellemi, tudományos élet prófétája. Csak megbecsült tagja. Leginkább Londonban látták meg és ismerték el – tudós és politikai körök egyaránt – igazi nagyságát: erős akaratát és kitartását, különleges nyelvi képességeit, ismeretlen források és törzsek tudományos feltárásában vitt úttörő szerepét, politikai realitásérzékét és jövőféltését.

Híres közép-ázsiai utazása után korábban elérhetetlennek tűnő ajtók nyíltak meg előtte, s a dunaszerdahelyi sánta zsidó kisfiú világhírű lett. Annyira, hogy híre kulcs lett a Hofburghoz, s benne Ferenc Józsefhez, a budapesti palotákhoz, de a Dolmabahcséhez is, Isztambulban.

Vámbéry élete sok esetben a magyar orientalisták tipikus sorsa. Számos olyan tudósunk volt és van a remek magyar orientalisztikában, akiknek munkássága és tudása hiába csillogó; a magyar világban nem vették és veszik észre azok, akiknek erre figyelniük kellene. Legfeljebb halála után. Vagy azért, mert népünk jobban szereti a ködös meséket a Kelet csodás világáról, mint a tudományt.

De az is gyakori eset, hogy két dudás egy csárdában nem fér meg. Így jutottak és jutnak kiváló kelet-kutatóink Londonba, Berlinbe, New Yorkba, Bloomingtonba, Washingtonba és még más helyekre. De az őrzők mégis megmaradnak, és a magyar

orientalisztika szövete tovább szövődött és szövődik. Ebben nagy szerepe van már több, mint egy évtizede a dunaszerdahelyi Vámbéry Ármin Polgári Társulásnak, s annak kezdeményezőjének és létrehozójának, Hódossy Gyulának.

Hölgyeim és Uraim! El kell mondanom Önöknek, hogy akkor, amikor Budapesten az orientalisztikai könyvkiadás számos tartóoszlopa összeomlott, Dunaszerdahely lett a mentsvár, s a Lilium Aurum Könyvkiadó lett számos magyar és külföldi orientalista számos fontos tanulmányának kiadója, de a Vámbéry-életműé is. Köszönjük ezt Dunaszerdahelynek és a magyar orientalisztika itteni harcászati harcainak. Nagy köszönet illeti ezért Szlovákia Kulturális Minisztériumát, de más szlovákiai intézményeket is.

Hölgyeim és Uraim! Az 1913-ban elhunyt Vámbéry Ármin, az elmúlt évtizedekben többszörösen is hazatért Dunaszerdahelyre. Előbb szellemileg kisebb-nagyobb konferenciákkal, s 2018-ban egy remek szoborral is, amely Mag Gyula alkotása. Itt mindenki előtt közismert, hogy Vámbéry Ármin szülővárosának Dunaszerdahelyt tekintette. Itt cseperedett fel, alapfokú iskoláit itt végezte, s az a gondolat is itt született meg a fejében, hogy a magyarság őseivel kell foglalkoznia.

A *Küzdelmeim* című önéletrajzi regényében a következőt vetette papírra: „A magyar nép őstörténetének búvárlására kora ifjúságkoromban nyertem az első ösztönzést. 1849-et írtak. Komárom kapitulált. Sűrűn szállingóztak haza mifelénk, Dunaszerdahely felé, a Csallóközön át a várból fegyvertelenül útnak eresztett bús honvédek. Kukoricatörés ideje volt – úgy emlékszem reá, mint ha ma történt volna. Mi, gyermekek, künn voltunk az öreg Orosz Józsi bácsi földjén, Kistejeden, és kukoricát sütöttünk. Velünk ült a körben a gazda is: szép öreg magyar ember, a hosszú haja fésűvel volt összetűzve a feje búbján. Egy rongyos ruhájú honvéd jött felénk az ismert irányból. Meglátszott rajta, hogy nagyon elfáradt és éheznek. Megkínáltuk kenyérrel és sült kukoricával. Leült hozzánk a tűz mellé. Amikor már jóllakott egy kissé, megereedt ajkáról a szó. A szemünk ott csüngött az ajkán, és mellünket meg-megrázta a zokogás, midőn elmondotta a vár elestének és a maga viszontagságainak szomorú történetét. Hogy a németek hogyan köpdöstek a magyar honvéd szemébe, hogyan ütötték, lökdöstedék a hősokeket.

Mikor vége volt az elbeszélésnek, megszólalt az öreg Orosz Józsi is. Megsimította hosszú haját, megigazította benne a fésűt, és valami különös reménykedés csendült meg szavában: – Ne féljete. Majd eljönnek Ázsiából az ősi magyarok! – mondotta, és lelkén bizonyára az a régi néphit rezgett keresztül, mely ősidóktól fogva hiszi szent bizalommal, hogy rajt bocsátanak ismét az ázsiai őshazában élő testvérek, ha végső veszedelem fenyegeti a magyar népet.”

A történetből több évtized múlva a következő tanulságot vonta le: „Tehát vannak ősi magyarok, gondoltam, és ettől az érzéstől azóta sem tudtam megszabadulni. Hogy régi hagyományról, vagy később keletkezett történelmi legendáriumról van szó, azt nem tudtam megállapítani; de mindenesetre figyelemre méltó, hogy még mindig él az a néphitbe menekült, sok száz éves monda, mert az öreg paraszt, kinek ajkáról hallottam, írástudatlan ember volt, és amit mondott, csak hallomásból tud-

hatta. Természetesen következett tehát ebből az a reménységem, hogy Közép-Ázsiában az összehasonlító nyelvtudomány segítségével világosságot vető sugarat lehettek, mely eloszlatja a homályt a magyar őstörténelem sötét tájairól.”

Hölgyeim és Uraim! Aligha kétséges, hogy Vámbéry Ármin magyar őstörténeti útja a kistejedi kukoricaföldön kezdődött, s vele az a gazdag tudományos élet is, ami a magyar őstörténetkutatás több, mint 150 éves teljesítménye, amely napjainkban is fontos témája a magyar közbeszédnek és tárgya újabb és újabb kutatásoknak.

Dunaszerdahely a magyar őstörténetkutatás Betlehemje. Az itt lakók talán tudják, mi van most a tejedi határban, ahol megszületett Vámbéry Ármin elkötelezettsége a magyar múlt rejtélyeinek felkutatására.

Bevallhatom Önöknek, minden magyar orientalistának megvan a maga tejedi kukoricása. A vállalás véghez viteléhez, kiben több erő volt és van, kiben kevesebb. Vámbéryben hatalmas lelki erő lakozott. S persze az életutak is elágazhatnak. Vámbéry is sokszor közel volt ahhoz, hogy elhagyja a tudomány világát, de nem tette. S nagy volt a kísértés arra is, hogy a világot csupán londoni szemüvegen keresztül nézze.

Bár a Brit Birodalom nagy csodálója volt, valami mindig visszavezette nemzetéhez, s a dunaszerdahelyi Orosz Józsi bácsi reményeinek beigazolásához. Vámbéry velejéig magyar ember volt. E vidék egyik büszke magyarja. Már kisgyermekként volt bátorsága ahhoz, hogy kilépjen a zsidó elzárkózásból, és belépjen abba a magyar társadalomba, amely az ő ifjúsága idején vált modern magyar nemzetté. Ezért persze sokat kellett szenvednie, mert a jesivák világában maradt zsidók árulónak tartották az eszes kisiút; a katolikus, evangélikus és református világ pedig nehezen fogadta be. De őt ez éppúgy nem érdekelte, mint a türkmén rablók fenyegetése. A szellem és az eszme embere volt. A tudomány és a nyelvek szolgája, s 1848–49 emlékét magának valló magyar, aki fiatalemberként tanúja volt a pozsonyi 48-nak és az oroszok ottani bevonulásának 1849-ben.

Engedjék meg, hogy zárógondolatul felidézzem, miként írt erről a *Küzdelmeimben*: „Pozsonyi diákkoromat szomorú kép zárja le 1849-ből. Vagy tizenötezer muszka vonult át a városon. A hídon keltek át a bal part felől. Hegyes végű sisak volt a fejükön, fahéjszínű daróc köpönyegük kétfelé volt hajtva a térdük felett, hogy könnyebben járhassanak. Emlékszem rá, mert feltűnt nekem, hogy nemcsak a legénység, hanem a tisztek is borjút vittek a hátukon. Mi, fiúk – csallóközi magyar gyerekek voltunk valamennyien – az út mellől néztük jöttüket, s a lelkünk megtelt keserűséggel.”

Vámbéry, aki évek múlva az 1848-as magyar emigránsok között élte életét Isztambulban, sohasem feledte szabadságharcunkat s abban a dunaszerdahelyi összefogást, a tartást, s ha kellett, a dacot sem!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!